AZ ÚJ MAGYAR MŰVELŐDÉS ALAPJAI*

A VILÁGHÁBORÚ óta azt látjuk, hogy korunk uralkodó eszméje, a nemzeti eszme egyre erősbödik. Minden nemzet saját egyéniségének magából termelt nemzeti műveltségével igyekszik jelentőséget adni. A nemzethez ma már hozzászámítják a hagyományőrző réteget, a népet is, és a nemzeti művelődésen nemcsak a középosztály magasabbrendűnek minősített, iskolák által terjesztett könyvművelődését értik, hanem a népnek magából kitermelt vagy régebben felülről leszállott és hagyományként őrzött, de teljesen áthasonított műveltségét is.

Nálunk 1848-ig a nemesség volt a nemzet, s ennek hagyományait tartottuk nemzeti hagyományoknak. A nemesség az európai művelődés hordozója volt, de emellett megtartotta történelmi hagyományait, sőt arra építette fel a magas kultúrát. 1848 után azonban a nemesség utóda, a középosztály, sok új, jobbára idegen elemmel bővült, akiknek ősei nem voltak a magyar történelem tényezői és formálói, akikben a magyar középosztály történelme nem vált hagyománnyá, s így gyökértelenül állottak s állanak ma is a mai középosztályban.

---

* Azt hisszük, hogy e tanulmány megjelentetésével komoly szolgálatot teszünk olvasóinknak, főként az erdélyi nevelőknek. Legfontosabb nemzeti feladataink egyike az új művelődés kialakítása és megszervezése. Sokan látják ezt nálunk is; az utóbbi időben sorra jelennek meg olyan eszméltető cikkek és tanulmányok nemcsak folyóirataink, hanem napilapjaink hasábjain is, amelyek mind a fenti tanulmányban tárgyalt új szellemiség és művelődés ügyét célozzák.

Györffy István dr. nevét — sajnálatos szellemi elszigeteltségünk ellenére is — sokan ismerik Erdélyben s gondolatait nevének megjelölésével vagy anélkül mind sűrűbben olvashatjuk sajtónkban. Méltó tehát, hogy az európai hírű tudóst, aki Veres Péterrel együtt bízvást mondható parasztságunk és műveltsége legalaposabb ismerőjének, olvasóink a saját írásából ismerjék meg. Tanulmánya a hatalmas kérdéstömeg egészét felöleli, noha csak másfél ívnyi terjedelmű, annyira összefogó és rendszeres, az új művelődésnek vonatkozásait oly bőséggel tárgyalja, hogy bizonyos: ez az írás kátéja lesz mindazoknak, akik az új művelődés kérdéseiről gondolkozni, beszélni vagy írni akarnak. Szükséges is, hogy a tanulmányban érintett kérdéseket az illető munkarészletek emberei részletesen kifejtsék és alapelvei szerint az erdélyi teendőkre egyenként felhívják a figyelmet.

Folyóiratunk szerkesztősége el is határozta, hogy bevezetőül a következő számokban megjelenteti az Erdélyben történt eddigi kezdeményezések, lehetőségek és teendők vázlatát, hogy sajátos feladatainkat tekintve tovább szolgálja az új erdélyi magyar művelődés ügyét.

Erdélyi Magyar Adatbank

A háború után azt is be kellett látnunk, hogy *egymagában a magyar nyelv sem bizonyult nemzetmegtartó hagyománynak.* Akiket, főleg középosztálybelieket, megmagyarosodottnak tartottunk, — tisztelet a kivételnek, — hamar megalkudtak a helyzettel s elpártoltak, míg a nép, mely tekintet nélkül arra, hogy az iskolában megtanulta-e a középosztály történelmi hagyományait vagy sem, ma is megbontatlan egységben képviseli a magyar nemzetet. Azt meg már a háború előtt is megláthattuk volna, — ha nyitott szemmel nézünk, — hogy az *iskola útján magyarosítani nem lehet.* Hiszen vannak vegyes lakosságú falvak, melyeknek lakói iskola nélkül is évszázadok óta nemzedékről-nemzedékre beszélik egymás nyelvét, mégsem olvadnak egymásba. Sem a magyar történelem, sem a magyar nyelv nem bizonyult olyan nemzetfenntartó hagyománynak, mely urat, parasztot — magyart, nem magyart — elszakíthatatlanul egybeforrasztott volna.

Van azonban a magyar nyelven kívül egy olyan magyar nemzeti műveltségi kincsünk, melyet a magyarság háromnegyedrésze, a parasztság vall magáénak, ez a néphagyomány. Ez a műveltség-állomány időtlen-idők óta halmozódik. Évezredek és évtizedek emlékei egyformán feltalálhatók benne. Nagy értéke, hogy *általános* és *egyenlő.* A hagyományos népi művelődés az élet minden vonatkozására kiterjed. A nép ezt az élet iskolájában, a bölcsőtől a sírig tanulja. Minél távolabb áll a néphagyománytól az iskola és a könyv, annál kevésbbé hat a népre, tehát annál erősebb a hagyományok uralma. A hagyományokat a népből kiverni nem lehet. Kereszténységünk ezeréves, mégis az ősi pogány hit képe a néphagyományokból nem nagy fáradtsággal ma is helyreállítható. Zeneoktatásunk a magasfokú nyugati zenekultúra minden népszerűsítése mellett sem tudta az 1500 éves bolgár-török hagyományokat teljesen elenyésztetni. A magyar nép nyelvén mitsem változtatott az a körülmény, hogy a középosztály századokon át latin nyelven írt és beszélt, majd a nemzeti eszme fellobanásakor deákos, németes, franciás iskolával, nyelvújítással akart magasabbrendű nyelvet létesíteni. Végül is Petőfi és Arany magyar népi hagyományérzékén keresztül diadalmaskodott a nép nyelve, s ma kétes esetekben még az Akadémia is a népnyelvre utal.

Vajjon nem érkezett-e el az ideje, hogy a középosztály felülvizsgálja a nemzeti műveltségről vallott eddigi felfogását s a néphagyományokat tegye a magyar nemzeti kultúra alapjává? Könnyebb volna a magyar nemzet egynegyedrészét kitevő középosztálynak a nemzet háromnegyedrészét kitevő nép ősi magyar hagyományait átvenni, mint fordítva. Az a roppant szakadék, ami ma úr és paraszt közt fennáll, egyszerre áthidalható volna, s ez a művelődéspolitika a magyar nemzet fennállását újabb ezredévre biztosítaná.

Hangsúlyozom, hogy az a tény, hogy az iskolai és könyvkultúrát szembeállítom a hagyománnyal, nem akarja az iskolai és könyvkultúra és az európai civilizáció nagy értékeit kisebbíteni. *A néphagyomány nagy nemzetfenntartó erején kívül szükségünk van a magasfokú nyugati művelődés minden vívmányára. A néphagyománynak emellett azt a szerepet szánom, hogy minden vonalon alapjául szolgáljon a magasabbrendű művelődésnek, de annak ne csak szint, hanem belső tartalmat is adjon.*

Erdélyi Magyar Adatbank

I.

A NÉPZENE

A MAGYAR NÉPI ZENE a *magyar nyelv* egyik kifejezési formája. Amint nincs más nyelv, melyet a magyar ember a magyar nyelv elé helyezhetne, úgy a magyar ember előtt a magyar zenének is minden más nép zenéjénél előbbre valónak kell lennie. Zenei nyelvünket az egész világ megérti és megbecsüli, magunknak tehát fokozottabb mértékben kell megbecsülnünk.

Zenefolkloristáink bebizonyították, hogy parasztdalaink legrégibb még ma is élő rétege feltűnő egyezést mutat a cseremisz dallamokkal, s úgy sejtik, hogy ez a közös dallamkincs mindkettőnknél bolgár-török örökség, tehát legalább is 1500 éves. Már csak ezért is becsülnünk kell anyanyelvünk után e legősibb műveltségkincsünket. Mégis középosztályunk nagyrésze már teljesen elveszítette az ősi nemzeti zene iránti érzékét.

Indokolt tehát álláspontunk a következő kérdésekben:

1. A magyar népdalt *a maga sajá os népi előadásmódjában* már az óvódától fogva tanítanunk kell. Az elemi iskolában nem is kell mást tanítani, csak népdalt, még pedig a környéken, lehetőleg fonográffal, szakemberek által gyűjtött anyagot. Helytelenítjük azt az eljárást, hogy operaénekesekkel énekeltetnek népdalokat gramofónba s ezeket a lemezeket viszik ki a nép közé tanítás céljából. Az operaénekesek nemzetközi énekiskolája egészen megmásítja a népi előadásmódot, a kotta sem tudja visszadni a népdal színét és zamatját. Népdalt jól csak romlatlan érzékű paraszti énekes által felvevőgépbe dalolt lemezről taníthatunk.

2. A magyar népzenét különös gonddal kellene tanítani a tanítóképzőkben, ahonnan a kántorok kerülnek ki. Kántorainkat egyrészről a magyar népzenétől eltérő egyházi zene, másrészt a klasszikus zene, nem utolsó sorban pedig a népies magyar zene (az úri népdalköltés terméke) úgyis a hagyományos parasztzene ellen hangolja s mint a „magasabb kultúra" apostolai falukon hivatásuknak tartják a falu dalkultúráját „magas fokra" emelni. A legalsóbb fok természetesen a parasztdal, a legmagasabb a klasszikus zene.

3. Az ősi vadász-halász-pásztor vagy akár a mai tanyai életmód nem volt alkalmas soha ének-közösségek kialakítására, s így a magyar ma is egyszólamon énekel, még ha társaságban van is. A tanító pedig nevelésénél fogva lagnagyobb pedagógiai eredménynek tekinti, ha sikerül a kart többszólamú énekre megtanítania. Nem veszi és.re, hogy bár a tanítók a többszólamú éneket évtizedek óta erőltetik az iskolában s az iskolán kívül, népi éneklésmóddá nem lett sehol a magyarlakta területen és nem is lesz azzá, mert ellenkezik a magyar néphagyománnyal, s ezért kár is erőltetni.

4. A magyar népdalanyagot most rendezi sajtó alá *Bartók Bé'a*. Ha ez a magyar zene történetében korszakot alkotó mű megjelent,

Erdélyi Magyar Adatbank

megkezdhetjük az iskolák, dalárdák s a rádió útján visszaadni a népnek az ősi magyar népdalt, melyet a népies műdal és a giccs majdnem teljesen kiszorított.

5. A tanító, tanítónő- és óvónőképző intézetek növendékei a a magyar paraszt- és népies műzenében teljes képzést kapjanak, hogy népzenei gyűjtésre is alkalmasak legyenek. Tananyagukat állomáshelyük népzenei anyagából kellene összegyűjteniök, s feladatuk volna állomáshelyük népi zeneszerszámait is összegyűjteni s az azokon való játszást növendékeiknek tanítani.

6. A magyar népzenét a magyar nyelvvel egyenlőjogú *magyar nemzeti műveltség alappá* kell nyilvánítanunk és minden olyan védelmet és gondoskodást meg kell neki adnunk, ami a magyar nyelvet megilleti.

A NÉPI DRÁMA

BÁR A MAGYAR NÉP rítus-eredetű alakoskodásai, játékai legnagyobbrészt már eltűntek, mégis nem látom reménytelennek a magyar népi színjátékok felélesztését, főleg, ha a magyar nép még élő alkalmakhoz kötött alakoskodásait, játékait összegyűjtjük s a magyar népi beszéd-, énekelés- és táncmódot, továbbá a népi kifejező mozgásokat tanulmányozzuk.

Színházaink a mult század közepén még sokkal magyarabbak voltak, mint ma. A népszínmű — különösen a nemzeti elnyomatás korában — virágzott, s ha bár ezek is csak annyiban voltak népszínművek, hogy parasztokról szóltak, de a középosztály írói írták, színészei játszották — ugyancsak középosztálybelieknek s a paraszt olyan volt benne, amilyennek a középosztály látta vagy amilyennek gondolta, tagadhatatlan mégis, hogy ez az elgondolás jóindulatú volt. A paraszt azonban nem ismerte fel magát benne, a játszás módja is idegen volt előtte, így a népszínmű nem lett szállománnyá s a nép közt nem vert gyökeret. Később a magyar dráma lemondott a népszínművek ápolásáról és nemzetközivé vált. Színészeink úgy élnek, mozognak a magyar színpadon, mint akár Berlin ben vagy Párisban. Társadalmi drámáink nagy nemzetközi keresletnek örvendenek, ami annyit bizonyít, hogy a *nemzetközi* színházi kultúra igényeit a legnagyobb mértékban kielégítik.

A legújabb időben egyik fiatal színész, *Muharay Elemér*, népi játékszínt alapított Budapesten, melyben népmeséket, népmondákat, népballadákat adat elő fiatal színészekkel, akiket igyekszik a nép drámai előadóstílusába belenevelni. Ezeket a rövid néphagyományokból színre alkalmazott egyfelvonásos játékokat a falura szánta azzal a céllal, hogy a paraszt fiatalság minden városi iskolázottság nélkül a maga természetes stílusában játsza, magáévá tegye, s a nép között felélessze vagy életre keltse a magyar paraszti drámát, melyből idővel kisarjadhat a népi-nemzeti magyar dráma.

Erdélyi Magyar Adatbank

A NÉPI TÁNC

SAJNOS, folkloristáink népi drámáinknak, alakoskodásainknak csak a szövegét jegyezték fel, a mozgással nem törődtek. Ez ugyan még pótolható, mert a magyar nép ma is úgy mozog, mint régen, ám annál nagyobb baj van a népi tánccal.

Táncainkat szóval leírni nem lehet. Holmi tánckották is alig használható, durva képet adnak róluk. A magyar tánc főjellegzetessége az, hogy ki-ki vérmérséklete, egyénisége szerint másként járja. A táncgyűjtésnél a zenés színesfilm-felvételek segíthetnének. S ez igen sürgős! A népi tánc az utolsó óráit éli, a mai fiatal nemzedéket a nemzetközi tánc már teljesen megfertőzte.

A háború előtt a bálokban nagy szerepe volt a „csárdás"-nak, melyet a mult század közepén a középosztály a néptől vett át. Ma már csak néhányperces nyitó-tánccá csökevényesedett. Faluhelyen sokhelyt még él, de a falusi „tánc- és illemtanár"-ok az európai divatos táncokkal örökre eltemetik a népi táncot. Itt persze nemcsak a tánctanítók a hibások. Hibás maga a fiatalság is, mert az követeli a modern táncokat. Leghibásabb persze az a szellem, mely a városokból, közömbössé vált, asszimilálatlan vagy kevéssé asszimilált középosztálybeliektől terjed lefelé, akiknek a magyar nép felé nincs semmi kapcsolatuk, hagyományt nem őriznek, gyökértelenségükben minden nemzetközi „modern" dolgon kapva-kapnak s a nemzeti hagyományokhoz ragaszkodókat megmosolyogják. Ez a szellemi ragály rohamosan terjed lefelé, s ellene nem használ sem az árvalányhajas, fokosos, vitézkötéses magyarkodás, sem az álmodozó, csodaváró turánkodás, hanem a magyarság tudományosan feltárt igazi népi-nemzeti értékeinek olyan nevelése, melynek sikere a tanítók és tanárok meggyőződésén, beleélésén és lelkesedésén alapszik. A kinevezésre váró tanároknak nemcsak a diplomáját, hanem ilyen irányú felkészültségét is figyelembe kellene venni.

Itt is ugyanaz a teendőnk, mint más néphagyománynál. A jól felkészült szakembernek ki kell mennie a falvakra, — de inkább ma, mint holnap, — zenés, színes filmre fel kell vennie mindazokat a táncokat, amelyeket az öregek még tudnak, és ezeket kell bevinni a múzeumokba, hogy feldolgozás alá kerüljenek. Ha a tánc- és zenefolkloristák megállapították, hogy melyek az ősi, jellegzetes magyar táncok, akkor *az iskolák útján*, zenés filmen, *minden vidéknek visszaadjuk a maga táncait*, s emellett megtaníthatjuk más vidékek legszebb táncait is.

Ha azonban csak falun, a népnek tanítunk tánchagyományokat nem sokat érünk vele. Így csak „Bokréta" lesz belőle. Hogy a népi tánchagyomány nemzeti művelődésünk egyik eleme legyen, általánossá kell tenni, tehát városon is tanítani kell az óvódától a főiskoláig.

Sajnos, amilyen jó kezekben van a népzene ügye, annyira elhanyagolt a magyar népi tánc. Szakembere is alig van. A népi tánc gyűjtése és tanulmányozása tekintetében is még csak a kezdet kezdeténél tartunk.

Erdélyi Magyar Adatbank

A DÍSZÍTŐMŰVÉSZET

A MAGYAR beszédnyelven, zenei nyelven s a kifejező mozgásokon kívül a formanyelv is az, amelyen a magyar népi művészet megszólal, sőt a nagyközönség, ha a népművészetről hall, hibásan csak a díszítőművészetre gondol.

Tulajdonképpen nem a személytelen nép a művész, hanem ennek egyes művészi tehetségű egyénei, akik a maguk gyönyörűségére művészkednek, de nem egyéni, hanem közös stílusban. Szabadon használják más népművészek motivumait, de művészetük elismerését nem követelik. Minden anyagnak megvan a maga anyagszerű díszítménye, mely vidékről-vidékre változhatik.

A magyar díszítőművészetet *Huszka József* fedezte fel a mult század nyolcvanas éveinek elején. Leginkább a szűcs- és szűrhímzéseket, székely kapufaragásokat, népi kerámiát tanulmányozta.

Az európai, nemzetközi nagyművészet tiszteletében felnőtt középosztály észre sem vette és figyelemre sem méltatta volna a népi ornamentikát, ha Huszka rögtön fel nem fedezi annak honfoglaláskori, sőt „szasszanida-perzsa", de még azon is túlmenő délnyugatázsiai több évezredes kapcsolatait. Mihelyt a magyar történelmi dícsőség bizonyítékai közé be lehetett a „parasztság által megőrzött ősi" díszítő elemeket iktatni, a történelmi középosztály is szívesen vallotta magáénak a paraszti szűcs- és szűrornamentikát s ilyenformán hamarosan magyar „ornamentika" lett belőle.

Ma már tudjuk, hogy általános, anyagtól független magyar díszítésmód nincs. Minden anyagnak megvan a maga anyagszerű ornamentikája, mely időről-időre meg is változhatik. Az újabb kutatások azt is kiderítették, hogy elemi motivumok is vannak, melyek létrejöhetnek egymástól függetlenül, különböző helyeken és időkben. De ha elfogulatlanul nézzük Huszka motivum-bizonyítékait, azt is megmegállapíthatjuk, hogy csak Huszka nagy művészi fantáziája láthatott és látathatott bennük hasonlóságot. A chéták korát a honfoglalástól több, a honfoglalást pedig a mult század végétől egy évezred választja el. Ezt a tenger sok időt Huszka bizonyítékokkal nem tudta áthidalni s a motivumok folytonos használatát sem tudta igazolni. Újabb kutatásainkból az is kiderült, hogy a hímzett szűcs- és szűrornamentika a mult század elején keletkezett természetes virágok elstilizálása folytán és a honfoglaláskori fémeszközök díszítési módjához nincs semmi köze.

„Ha ilyen fiatal is ez az ornamentika, megközelíthetetlen eredetisége és kétségtelen szépsége jelent akkora értéket a magyar alkotó géniusz számára, mint amekkora érték volna 1500 éven át változatlan konzerváló ereje, ha ugyan ilyen erőt módunkban volna kimutatni" — jegyzi meg találóan *Viski Károly* a Magyarság Néprajzában.

Huszka egy fél évszázadon át megfelebbezhetetlen tekintélye volt a magyar ornamentikának s megalapítója a turánizmusnak. Jelentéktelen néprajzi vagy népművészeti hasonlóság folytán rokonná vált Ázsia minden számottevő népe. Építészeink szabadon válogat-

Erdélyi Magyar Adatbank

hattak Kelet épületformái közt ,csak cserépből készült szűrvirágot kellett reá rakni, mindjárt készen volt a magyar nemzeti építészeti stílus. Az építészeket belső berendezők is követték. Történelmi stílusban készült butorokot csodálatos egyszerűséggel magyarosítottak: pirosra vagy kékre mázolták, aztán Huszkaféle hímzésmotivumokat festettek reá.

Huszka iskoláját követte *Groóh István*, az Iparművészeti Főiskola igazgatója is, aki 1929-ben adta ki „Új magyar díszítések" c. fényes kiállítású könyvét. Ez volt a Huszka-féle irány utolsó fellobbanása. Groóh már teljesen elvetette a magyar népi motivumokat, ellenben egyéni átdolgozásban egy mintakönyvet adott ki indiai és perzsa díszítési elemekből. Az etnográfus lesujtó kritikája aztán kivégezte e könyvet is, a Huszka-féle irányt is. A díszítőművészet tanulmányozását a néprajz szakemberei vették a kezükbe, akik a múzeumok ornamentális anyagát legjobban ismerték, mivel ők gyüjtötték. Groóh távoztával azonban az Iparművészeti Főiskola elszakadt a népművészettől. Növendékei azóta sem látogatják a Néprajzi Múzeumot. Meg is látszik a magyaros iparművészeten, melynek termékei nem egyebek, mint egyéni művészkedések némi népies utánérzéssel.

A HÁBORÚ UTÁN igen sok idegen fordult meg a magyarlakta területeken, főként a magyar egyéniséget keresték és ezt leginkább a magyar népművészetben találták meg. Nagy kelete lett erre a magyar népművészeti termékeknek. A kereskedők alig tudtak a szükségletnek megfelelni s nagyon természetes, hogy amikor már nem kerültek elő régi darabok, régi minták után újakat kezdtek készíttetni. Szerencsére: a készíttetők kénytelenek a hagyományos mintákhoz ragaszkodni, mert az idegenek mindegyike megnézte előbb a Néprajzi Múzeumot, s így bizonyos hozzáértéssel lépett alkuba a kereskedővel.

A nagy kereslet és a nemsokára kialakuló kivitel jelentőségét a nőipariskolák vezetői rögtön megértették és helyes ösztönnel a hagyományos *népi hímzés* tanítására tértek át s teljesen háttérbe szorították az idegen eredetű hímzéseket. Tanárnőiket a Néprajzi Múzeumba küldötték anyagot gyűjteni, s az itt gyűjtött anyag, továbbá a Múzeum által kiadott hímzésminta-füzetek és könyvek alapján feltámasztották a pusztulás szélén álló népi hímzést, s a középosztállyal is annyira megkedveltették, hogy most már csaknem minden magyar úri házban találunk néhány jó népi hímzést. A „magyaros"-nak nevezett hagyományos népi hímzést a polgári leányiskolák is terjesztik, s nemsokára leszáll oda, — ahonnan feljött, — a néphez.

A nőiskolák minden vonalon eredeti népi minták után tanítanak, hogy a magyar népi stílusérzék a tanulónak vérébe menjen át. Terveznie csak akkor szabad, ha a stílusérzék már kialakult. De csak a hiteles motivumok más elrendezéséből állhat e tervezés, a motívumanyagot megváltoztatni nem szabad. *A rajztanárok által régebben „tervezett" vagy „átdolgozott" „magyaros"-motívumok, mint a népművészet meghamisításai, teljesen hitelüket vesztették.* S így a népi hímzés feltámasztása világosan mutatja az útat, hogyan kell egyéb nép

Erdélyi Magyar Adatbank

művészeti hagyományunkat is felélesztení. A városokból, iskolákból kell kiindulnia minden kezdeményezésnek, s akkor talaja lesz a vidéken is.

A *szövőművészet*, a népi szőttes egyelőre még messze áll a hímzésektől. A Felsőtisza mentén, Zemplén, Szabolcs, Szatmármegyékben e század elején kapott lábra, hova Ung-megyéből jött át. Ama kevés népművészeti ág közé tartozik, mely most van kialakulóban és terjedőben. A Dunántúl (pl. Sárközben) otthonos szőttesművészet az elpusztult takácsművészet maradványa. Erdélyben is terjedőben van a szövőművészet. Itt a székely „festékes"-szőttes, az ú. n. „székely szőnyeg" feltámasztása figyelemre méltó, mert ezt már szinte a sírjából támasztották fel lelkes székely úriasszonyok 1920 óta. Ez a népi szőttesművészet azonban egyelőre nincs tudományos irányítás alatt. A nép magárahagyatva készíti, másrésze takácsminták után dolgozik.

A népművészet sikerein felbuzdulva iparművészek egyéni tervei után „magyar csipkék" támadtak, s elég nagy kelendőségnek örvendenek. Ezek csak iparművészeti termékek, nem hagyományosak. A *halasi csipke* ugyan mint népművészeti termék jelentkezik. Tudjuk azonban, hogy a halasi csipkét a mult század végén *Dékáni Árpád* rajztanár tervezte és hozta forgalomba. Majd halála után évtizedekkel régi munkásait Halas város előkeritette és újra munkába állította. Sőt *Halasi csipkeház* néven Kiskunhalas városa múzeum, csipkeverőműhely, idegenforgalmi ház szerepét játszó gazdaházat építtetett s itt mutogatják, hogy készül az ősi halasi csipke, melyhez Halasnak csak annyi köze van, hogy az erdélyi eredetű Dékáni néhány évig ott élt.

VALÓSZINŰ, hogy díszítőművészetünk legősibb ornamentikáját ma is élő *pásztorművészetünk* őrzi. A pásztorok szarufaragása a Felsőtisza vidékén, de még inkább Somogyban olyan karcolt motivumokat mutat, amelyek a honfoglaláskori leletek motivumaival egyeznek. Ebben a nemben a legkiválóbb művész *Kapoli Antal* és fia. Az öreg Kapoli 1938 telén Buzsákon tanfolyamot tartott a dunántúli pásztoroknak. A felsőtiszai pásztorok szarufaragását pedig Hortobágy-pusztájára akarja áttelepíteni a csárda bérlője. A pásztorművészet még él a Dunántúl, sőt a Tiszántúl is inkább éledőben, mint pusztulóban van.

A kisebb-nagyobb fafaragást részint maga a falusi férfinép, részint barkácsoló vagy ács-mesteremberek végzik hagyományos minták szerint.

Újabb időben a magyar középosztálynál a népi hímzéssel együtt polgárjogot nyert a *parasztbutor* is, mely voltaképpen nem egyéb, mint a 100—200 évvel ezelőtti úri butor utóda. Különösen előszobákat vagy nyaralókat rendeznek be vele. A népi hagyományt értékelők egyenesen régi paraszti bútorral rendezkednek be. Akik nem akarnak ócska bútort, azok többnyire iparművészekkel csináltatják. Sajnos, az iparművészek, mivel népművészetet nem tanulnak, többnyire a képzelőerejük segítségével alkotják meg a népi butort, melyen a népiességet rendesen a rikító tulipánok, szívek, stb. jelzik. Egyéb-

Erdélyi Magyar Adatbank

ként a népies-magyaros butor már a vidéken is terjed, de egyelőre az úri házaknál. A paraszt inkább eladja az uraknak, ha őseitől van még ilyen a birtokában.

A DÍSZÍTŐMŰVESZETEK közül utolsó helyen említem a *népi kerámiát.* Ezt a mult század 90-es éveiben maga a kereskedelmi minisztérium tette tönkre, amikor vándor-„tanárok"-at küldött ki a vidékre, akik új formákat, motivumokat, színeket és festésmódokat honosítottak meg a fazekasok közt. A szarajevoi kincstári fémipariskolában gyártott bosnyák rézvázákat vették edénymintának, erre a Huszka-féle magyar szűcshímzés-mintákat festették fel dísznek. Megtanították a fazekasokat új színeket keverni, s a festéket a szaporátlan *iróka* (csorgató) helyett a széles foltokkal dolgozó ecsettel kenték fel. A néphagyomány értékét nem ismerő „tanár"-ok tudatlansága így csaknem mindenütt tönkretette a hagyományos kerámiai művészetet. A híres mezőtúri *Badár Balázs* (aranykoszorús mesterré ütötték!) és a kúnszentmártoni *Bozsik Kálmán* fazekasok ma is csinálják a bosnyák rézvázákat cserépből, melyre szűcs- vagy egyéb hímzésmotivumot festenek. A festékkeverést meg az ecsettel való festést ma már minden fazekas űzi. A széles ecsettel persze nem lehet a régi csorgatott ornamentikát kihozni, ezért aztán mindenütt áttértek a naturális virágornamentikára.

Az iparművészek kerámiai munkásságáról a népművészet keretében nem beszélhetek. A régi paraszti kerámiát nem utánozzák, mert a csorgatót nem tudják kezelni. Stílusuk nem hagyományos, hanem egyéni. *A fazekasok nagy része még őrzi a hagyományos formákat, de a hivatalos támogatással meghonosított idegen színek és ornamentumok miatt gyártmányaik néprajzi szempontból teljesen értéktelenek.*

A NÉPVISELET

A VISELET is egyik eszköze a nemzeti jelleg kifejezésének. Már a XVIII század végén II. József császár németesítő törekvései ellen a magyar nemesség a latin helyett annak jogaiba iktatott magyar nyelv mellett a magyar viselettel tüntetett. Pár évtized mulva már érdeklődéssel fordult a nemesség a népviselet felé is, de persze a rendiség korában szó sem lehetett arról, hogy a népviseletet vagy annak akár egyes motivumait is átvegye.

Később ellanyhult a magyaros öltözködési kedv, de a szabadságharcot követő elnyomatás alatt újra feléledt a Bach-rendszer elleni tüntetésképpen. Ekkor már népi motivumokat is vett fel. *Vachot Imre* szűrben járt. Az úri osztály — férfiak, nők — pörge parasztkalapot viseltek.

A kiegyezéssel megint lelohadt a magyar viselet divatja, s *a felsőbb osztály egyszerűbb magyar úri viselete a népre öröklődött.* A zsinóros ruhák, sarkantyús csizma, mente, az uri asszonyok pruszlikja, bő szoknyája, topánkája népi divattá vált. Emellett azonban a nép hagyományos viselete is fejlődött, díszesebb, cifrább lett. A

Erdélyi Magyar Adatbank

jobbágyságból való felszabadulás, a búza konjunktúrája ugyanis gazdaggá tette a népet. Vagyontérő műremekeket készítettek a magyar szűcsök, szűrszabók a jobbmódú parasztság részére.

E század elején azonban a hagyományos és kifinomodott népviselet hanyatlásnak indult, majd a világháború legtöbb helyen megszüntette a messze multban gyökerező népviseletet.

A Gyöngyös Bokréta előadásain látható viseletek nagyrésze már nem él. A ládák fenekéről keresik elő a fiatalok apáik, nagyapáik örökségét s csak pesti szereplésük idejére öltik magukra. Ahol pedig még ma is viselik, az már nem az ősi népviselet, hanem a mult század végének úri hagyománya: selyem, bolti portéka.

Van ezenkívül még egy romantikus népviselet, jobban mondva népies jelmez, melyet a népviselet-nélkülivé vált vidékek ifjúsága, továbbá az iparos-elem ölt magára bizonyos alkalmakkor, főleg szüreti mulatságok alkalmával. Ez a viselet a legényeknél bő gatya, lobogós ujjú ing (a mult század közepének népviselete után), a lányoknál ugyanazon kor európai népviselete: ingváll, pruszlik, szoknya, melyen a magyarságot a pruszlik arany zsinórozása jelképezi. Felesleges mondanom is, hogy ez a női viselet nem hagyományos, mégis az iskolákban nagyon elterjedt mint „magyar ruha".

A középosztály előkelő férfitagjai ünnepélyes alkalmakkor még felöltik a nemesség hagyományos viseletét, a „díszmagyart", a hölgyek azonban nemigen. Ezt a hagyományos úri viseletet mai céljaira a jövőben is fenn kell tartanunk, azonban szükség volna egy olcsóbb, egyszerűbb, a kor igényeinek jobban megfelelő magyar viseletre, mely magyarságának hangsúlyozására minden alkalomra felvehetnének az egyszerűbb viszonyok között élő magyar középosztályiak is, főleg a hölgyek.

Az utóbbi években *Ferenczy Ferenc* fejtett ki hírverő munkát a magyaros öltözködés érdekében. Évente magyaros divatterv-pályázatot hirdetett az Iparművészeti Társulat keretében. Sajnos, a terveket iparművészek bírálták el, akik a tervek művészi értékéről nyilatkozhattak ugyan, de a magyarosság kérdésében etnográfusoknak kellett volna nyilatkozniok, azokat azonban egyszer sem hívták meg. Igy a tervekben az ál-hungaricumok is érvényre jutottak. A tervek Magyarországon nem keltek életre, de néhány modell Párison keresztül, mint magyaros divat a világdivatban is szerephez jutott.

A női ipariskolák is készítettek magyaros modelleket, amelyek között elismerésre méltó darabokat is bőven találunk. A zsinorokat, flittereket s egyéb álhungaricumokat kevéssé alkalmazzák, ellenben — igen helyesen — annál nagyobb szerephez jut a ruha díszítésében a népi hímzés. Igy a ruhákon nemcsak a néphagyomány érvényesül, hanem a táji követelményeknek is eleget lehet tenni. Az ország úri közönsége saját vidékének jellegével ellátott viseletben járhat, amellett ez a népies-nemzeti viselet az európai divattal is lépést tarthat. Ha a vidéken is elterjed, nemsokára megkezdi útját lefelé a nép közé s új viselet lesz belőle. Ehhez azonban elsősorban az kell, hogy a magyar középosztály átvegye.

Legújabban *Zs. Tüdős Klára* iparművésznő nyitott egy magyar női divatszalont, mely a néphagyomány felhasználásával az európai di-

Erdélyi Magyar Adatbank

vattal is számoló, népi elemekből tervezett magyaros női ruhákat készít. *Mivel az előkelő úri osztály, de még a külföldi előkelő közönség is érdeklődik iránta, valószínűnek tartom, hogy a népi-nemzeti viselet középosztályunknál is életre kel.*

AZ ÉPÍTKEZÉS

A MAGYAR NÉPI ÉPITKEZÉS kérdésével először *Herman Ottó* foglalkozott, aki szakított azzal a régi balhiedelemmel, hogy az ősmagyarok télen-nyáron sátor alatt élő népek voltak s azt állította, hogy a magyaroknak igen is volt házuk. Ennek két ősformája volt: egyik a putri, a másik a cserény. Ezekből alakult ki a magyar ház. Vele szemben *Jankó János* azt vitatta, hogy a magyar mai hazájában az ittlakó népektől vette át a házat, s ez alaprajza és tűzhelye alapján felnémet ház volt s ma is az. Ezt az állítást elfogadhatóvá tette az ezredéves kiállítás néprajzi faluja, melynek legújabb divatú, fejlett parasztházai csakugyan ezt a típust mutatták.

Jankó állításával szemben *Bátky Zsigmond* foglalt állást, aki bebizonyította, hogy a magyar már az előmagyar korban is házban lakott, mert építészeti szókincsünk ugor elemeiből egy egyszerű, tűzhelyes ház minden lényeges alkotó része kikerül. A mai fejlettebb paraszthéz azonban a mai hazában lényeges változásokon ment keresztül.

Bátky Zsigmond mintegy negyven évi néprajzi munkálkodása a népi építkezés eredetét és az ősi típusokat tisztázta, azonban a fejlettebb házak kifejlődésével, népművészeti értékelésével nem foglalkozott, azt építészeti technika és stílus szempontjából nem vizsgálta, s így a magyar népi-nemzeti építőstílus kialakítására építészeink az ő munkáiban nem találtak elég anyagot.

A nemzeti építészeti stílus megvalósítására a mult század végén indult el az első mozgalom. Ennek a szárnypróbálgatásnak *Lechner Ödön* ilyen irányú építményei voltak az első emlékei. A mozgalom a Huszka-féle turáni elgondolás alapján vélte célját elérni. A keleti stílusú házakra szűcsvirágokat vagy egyéb textildíszítőelemeket rakott, ezzel aztán azt hitte, hogy kész a magyar építészeti stílus.*

E század elején azonban egy-két építész gondolkodóba esett. Úgy látták, hogy a népi építkezési stílust — bármilyen nehéz is ezekből emeletes házakat tervezni — még sem lehet teljesen mellőzni. Mivel még megdönthetetlennek látszott Huszkának az az elmélete, hogy a székely ház a magyar házak legősibb és legjellegzetesebb típusa, ebből indultak ki s a székely és kalotaszegi fatemplomok és fatornyok építészeti motivumainak felhasználásával megteremtették az erdélyi magyar építészeti stílust. Ennek Erdélyben *Kós Károly*, Magyarországon pedig *Thoroczkay-Wiegand Ede* volt

* L. pl.: a kolozsvári iparkamara, marosvásárhelyi ref. kollégium és városháza, stb. épületét.

Erdélyi Magyar Adatbank

a mestere. Ez a „székely stílus" a faépítkezés jellegeit viselte magán s ezért az erdőtlen vidékeken, még Erdélyben sem volt anyagszerű. Magyarországon pedig egy-két kisebb épülettől eltekintve, nem tudott meghonosodni.

Jó ideig a népi-nemzeti stílus kialakítására nálunk nem történt semmi további lépés. Az utóbbi években azonban öt fiatal építész — anélkül azonban, hogy a magyar népi építkezés néprajzi irodalmát nagyobb figyelemre méltatta volna — újabb gyűjtéshez fogott s már több, parasztházakat ábrázoló képeskönyvet adott ki abból a célból, hogy ezek mintái alapján megindulhasson a tájjellegű, magyar népi-nemzeti stílusú építkezés. Mivel főleg az első tekintetre leginkább szembetűnő tornác és oromfal képzésében vélik felfedezni a magyar stílust, népi építőművészeti gyüjtésük is majdnem teljesen e két jellegre szorítkozik, holott a népi építőművészetnek sok más fontos, sőt fontosabb eleme is van.

A MAGYAR KONYHA

UTOLSÓ HELYEN említjük a népművészetek közé sorolva a konyhaművészetet.

Az utóbbi években kétségbevonták a magyar parasztasszony főzési tudományát. Ezt a megállapítást így általánosságban kimondani nem lehet. Kétségtelen, hogy népünk táplálkozási viszonyai rosszabbodtak, de a főzés tudománya nem hanyatlott, csak ritkábban kerül sor jobb ételekre, néhol pedig a főzésre.

Sőt a világ népei között szinte egyedül állunk abban a tekintetben, hogy nálunk a férfi is tud főzni. Ezt a hagyományát a parasztember a vadász-halász-pásztoréletből mai életformájába is átmentette. Ebből magyarázható, hogy a magyar férfiakból jó szakácsok válnak, s a magyar szakács-cukrász külföldön is keresett szakember.

A parasztasszonyok főzésbeli járatlanságát már maga az a tény is cáfolja, hogy úri házaknál parasztlányok, asszonyok dolgoznak, mint mindenes-cselédek; sokszor pedig mint önálló szakácsnők működnek az úri háztartásban, s így bőven van alkalmuk magukat a főzésben gyakorolni, sőt elsőrendű szakácsokká kiképezni.

Európa ételkultúrájában a magyarnak jelentős szerepe van. Az ételkultúra Európa délkeleti részén a legfejlettebb. E téren Törökország vezet. A szerb és román konyha lényegében ennek egyszerűbb változata. A magyar konyhában az ősi magyar hagyományokon kívül óeurópai hagyományok is vannak, melyek részben közösek a szomszédos, szláv népekével, ezen kívül a törökség hatása is kimutatható.

Magyar ételeink a külföldön is népszerűek. Magyar eledeleket ma már a külföldi vendéglők étlapjain feles számmal találunk, s eledeleink nyugat felé napról-napra terjednek. A külföldiek előtt félelmes hírű paprika, — mely hozzánk a törökvilág alatt jött a törököktől, — a világháború idején ismeretessé vált nyugaton is, ma pedig már egyre fokozódó kivitelünk van belőle.

Erdélyi Magyar Adatbank

Néphagyományaink között a magyar konyha az, amelyet a nyugateurópai kultúra legkevésbbé veszélyeztet, sőt ha szakácsművészetünk fejlettségének tudatában lennénk, e téren a tőlünk nyugatra eső országoknak tanítómesterei lehetnénk.

A NÉPI TUDÁS

A MAGYAR népművészet megértéséhez és értékeléséhez csak szépérzék kell, ezért a népi műveltség ezen a síkján közelíti meg leghamarabb a tanult ember.

Másként vagyunk a hagyományos népi tudással. A tanult ember többnyire el sem akarja hinni, hogy van olyan népi tudás is, amely nem felülről szállt le, hanem amelyet népünk önmagából termelt ki.

Pedig van. Az egyedül élő vadász-halász-pásztornép is bőven ráér szemlélődni s leszűrt tapasztalatai tudássá érlelődnek benne. A tudás idővel hagyománnyá válik s a népi társadalomban nemzedékről-nemzedékre száll.

Szinte meggyőződéssé vált már az a téves hiedelem, hogy az a paraszt, aki nem járt iskolába, tudatlan és műveletlen. Tudást a közfelfogás szerint csak az iskola és a könyv nyújthat. Ebből következik, hogy amit a paraszt a gazdaságában nem úgy csinál, ahogy a tan- és a szakkönyvekben meg van írva, az nem lehet jó. Nem veszik tudomásul, hogy a népi tudást évszázadok, olykor évezredek tapasztalata szentesíti, s a paraszt nem butasága miatt maradi, hanem a jól bevált tapasztalat óvja minden olyan újítástól, amelynek egyelőre még nem látja jó kimenetelét.

A Teremtő a talentumot úrnak, parasztnak egyformán adja. Csak a sors mostohasága s társadalmi berendezésünk fogyatékossága az oka, hogy annyi tehetség kallódik el a nép között. De nem jó szót használok, mert csak a középosztály számára kallódik el. Tehetsége a maga társadalmi körében érvényesül. Esze a népi tudást gyarapítja, művészete önmagát és népi közösségét gyönyörködteti.

Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a hagyományos népi műveltség kerek egész, az élet minden vonatkozására kiterjedő művelődés. Nem nyolc-tíz tantárgya van, henem száz meg száz. *Ha csak egy kicsit is foglalkozunk a népi tudással, csodálattal látjuk annak sokoldalúságát.* A parasztember a legapróbb részletekig ismeri háziállatai tájfajtáit, a talajnemeket, az időjárást, tud szerszámot készíteni, házat építeni, embert, állatot gyógyítani, ismeri a füveket, fákat, madarakat, bogarakat s azok természetrajzát. A nap állásából, a csillagok járásából megmondja az időt. Tud mesélni, dalolni, táncolni, fonni, szőni, főzni, stb. Se vége, se hossza nem volna, ha mind felsorolnám a paraszti tudás körét. Mindezt a tudást nem az iskola adja, hanem apáról-fiúra, anyáról-leányra száll. A parasztemberek tudásában nincs is nagy fokozati eltérés. A hagyományos tudás egyenlően oszlik el a paraszti közösségen belül az egyének között. Az iskolázott és iskolázatlan ember között nincs is más különbség, csak az, hogy az iskolázatlan ember nem tud írni-olvasni, de ez a fogyatékossága nem

Erdélyi Magyar Adatbank

bélyegzi meg őt a maga társadalmi körében, mert hagyományos tudása azonos, írni ritkán ír, olvasni ritkán olvas. Rádióra nincs pénze, de a rádió előadása neki magas, nem érti. Az iskolázott ember túlbecsüli az iskolai könyvkultúra jelentőségét a népi életben, a nép viszont a maga szempontjából nem sokra értékeli, csak az marad meg nála a felülről leszálló kultúrából, amit hagyományos műveltségébe célszerűen be tud kapcsolni.

Ezért rendkivül fontos volna, hogy a néptanító a hagyományos népi művelődést jól ismerné, azt megbecsülné és értékelné. Az iskolai műveltséget ne a megbolygatott néphagyomány romjaira, hanem annak szilárdan álló falaira épitené. Csak így lenne a munkájából igazi nemzeti műveltség, mely a hagyományos alapokon állna, magasabb fokon, az európai műveltséget is tarthatná. De hosszúra nyulna, ha a népi tudás egész körét feltárnám, így csak egy pár olyan jelenségre hívom fel a figyelmet, amelynek nemzeti jelentőségét vagy gyakorlati fontosságát nem helyesen fogjuk fel vagy nem jól értékeljük.

A NÉPI ÁLLATTENYÉSZTÉS

A MAGYAR a bolgár-törökökkel való egyesülés óta állattenyésztő és földművelő. Háziállatainak nagyszerűen alkalmazkodott magyar tájfajtái legalább is 1000—1500 évesek. Ezeket a tájfajtákat a mult század közepéig megőriztük, azóta újabb, nem akklimatizálódott és gyakorlatilag sem mindig beváló tájfajtákért serényen írtjuk.

Köztudomású az az eset, amikor egy évtizeddel ezelőtt nyugalmazott állami tisztviselők és mások tetemes államsegéllyel *„leghorn"-tyúkászatot* rendeztek be s a legjobb, idegenből átdolgozott szakkönyvek alapján kezdték tenyészteni ezt a sokat tojó tyúkot, mellyel a kisebb tojású magyar parlagi tyúkot ki akarták szorítani. A leghorn tyukászatok rendre elpusztultak, mert lassanként rájöttek, hogy nem kifizetődő. Az igénytelen, szemétdombon, tarlón nevelt parlagi tyúk mostoha tartás mellett is többet tojt, mint a leghorn, sőt a külföld piacain is kelendőbb volt ízletes húsa miatt.

Az úri tyúkászok ezen balul kiütött kísérlete sok pénzébe került az államnak.

A mult század közepén a kisjenői uradalomban a szerbiai disznóból kitenyésztették a hízékony *mangalicát.* Majd e disznóért kipusztítottuk két ősi disznófajtánkat: a *bakonyit* és a *szalontait,* amelyek bár nem voltak annyira hízékonyak, de a sertésvésznek nagy mértékben ellenállottak. Később változott a tenyésztés célja, hússertésre is szükségünk lett. A ridegen tartható húsdisznónak igen alkalmas bakonyi és szalontai disznót azonban úgy kiirtottuk, hogy hírmondó sem maradt belőlük s pótlásukra meg kellett honosítanunk az angol hússertést, mely azonban nem áll ellent a sertésvésznek épúgy, mint a mangalica s ezenkívül nehezen is szokja meg éghajlatunkat.

Erdélyi Magyar Adatbank

A XVIII. század végén honosítottuk meg finom gyapja miatt a *merinó juhot* s a XIX. század végére kiirtottuk érte ősi magyar tájfajtáinkat: a pödröttszarvú *hortobágyi rackát* és a *csigaszarvú magyar rackát.* Régi tájfajtáinkat ridegmódra a szabad ég alatt teleltettük s azok minden vésszel szemben igen jól ellenállottak. Ezzel szemben a merinó juhokat sokféle betegség tizedeli, mert még máig sem honosodtak meg teljesen. Közben az ausztráliai és egyéb tengerentúli gyapjú behozatala miatt a merinótartás elveszítette nálunk is gazdaságosságát, ellenben a rackagyapjút szűrposztó és lópokróc gyáraink ma már Argentinából kénytelenek behozatni, szűcseink pedig a subának való rackajuhbőrt Romániából hozatják, mert rackajuhunk alig van az országban pár száz darab.

A hortobágyi pödröttszarvú rackajuh másutt sehol a világon nem található. Hankó Béla professzor kutatásai az igazolják, hogy nagyobbtestű, ízletesebb húsú, nagyobb és sűrűbb tejhozamú, mint a merinó, mégis kihagyjuk veszni, mert nem külföldi, ennélfogva nem lehet jó.

A *magyar szarvasmarhák* fokozatos kiirtása most folyik. Ma már jobbára csak a Tiszántúl, főleg Decrecentől keletre tartják. Egyebütt az alpi vagy hollandiai tájfajta foglalta el a helyét. Pedig a magyar szarvasmarha olyan híres volt, hogy a mult század közepén még a podóliai oroszok is a magyar Alföldre jártak tenyészbikákért és tehenekért. A rídegen tartott magyar marha a szabad ég alatt telelt, mégpedig a rét avar füvén élt, mit a hó alól kapart ki, vagy szalmán. A szárazföldi éghajlathoz nagyszerűen hozzáedződött rideg marha a gümőkórt nem ismerte. A külföldről behozott hegyi vagy tengerparti marha azonban nehezen bírja a szélsőséges magyar klimát, a ridegtartást pedig sehogy sem. A tuberkulózist azonban annál könnyebben megkapja. Bizony, ha 30 - 40 évvel ezelőtt tejhozamra tenyésztettük volna ki a magyar marhát, ma nem kellene drága pénzen behozni az idegen marhát, mely több tejet ad ugyan, mint a magyar, azonban higabb is a teje. Arról meg szó sem lehet, hogy külterjes módon, tömegben tartani lehetne.

Az a szellem, mely mindent értéktelennek tart, ami hagyományosan magyar, halálra ítélte a magyar parlagi lovat is, mely legalább is 2000 év óta sors- és munkatársunk, a magyar honfoglalásnak, évszázados harcainknak pedig cselekvőleges résztvevője.

Ez az igénytelen, de fáradhatatlan apró paraszt ló ugyanis nem üti meg a mai katonai mértéket, ezért pusztulnia kellett. Pár év előtt az állatorvosok az összes parlagi magyar méneket kiherélték, jóllehet 20—30 év mulva a modern hadviselésben a magasabb, behozott lófajoknak sem lesz előreláthatólag már semmi szerepük.

A szintén kiveszőfélben lévő *komondor*, a „kúnok ebe" szerencsésebben járt. A világháború alkalmával itt járt németek felfedezték s néhányat kivittek Németországba, hol korcsmentes, tiszta fajt tenyésztettek ki belőlük. *Igy aztán divatkutya lett belőle s a németek értékelésén keresztül idehaza is becsületre tett szert*

Folytathatnám tovább is az oktalan hagyományirtás felsorolását, ami a behozott háziállat-tájfajták érdekében folyik.

Erdélyi Magyar Adatbank

A magunk értékeinek meg nem becsülése onnan ered, hogy nem ismerjük a népi hagyományokat. Gazdasági tudást idegen, főleg német könyvekből szerzünk, ezekben pedig nincs szó magyar tájfajtákról, ennélfogva nem veszünk róluk tudomást s már magában az a tény is elegendő a leértékelésükre, hogy a parasztember kezén vannak.

A NÉPI GAZDÁLKODÁS

DE NEMCSAK az állattenyésztésben, hanem a *növénytermelésben is* bevezettünk olyan újításokat, amelyeket később meg kellett változtatnunk s a nép által megőrzött hagyományhoz kellett visszatérnünk. A magyar búzát „nemesítés" jelszavával nagyszeművé duzzasztottuk s csak később jöttünk reá, hogy a román búza, melyet nem nemesítettek, sikérdúsabb, s a világpiacon a magyar búzának elébevágott. Vissza kellett térnünk a régi parasztbúzához, hogy el ne veszítsük piacainkat.

A magyar mezőgazdálkodás tudományának nagy vétke, hogy nem tanulmányozza az évszázados tapasztalatokból leszűrt népi tudást, hanem mindjárt idegen, főleg német könyvekhez fordul, s a külföldön bevált módszereket átveszi s a hagyományok rovására terjeszti. Sőt, merem mondani, hogy a magyar népi gazdálkodás egész rendszerét sem ismerik kellőképpen, holott az több, mint egy évezred óta hagyományosan fejlődött, tökéletes és az európaitól teljesen külböző gazdálkodási rendszer, amelyet csak zárt tömegben betelepülő ezeresztendős nép tudott a maga épségében megőrizni. Egész hivatalos gazdasági nevelésünk küzdelem ez ellen a külfölditől eltérő magyar gazdálkodási rendszer ellen, ahelyett, hogy megértenénk s mezőgazdasági életünk alapjául elfogadnók. Szerencsére a paraszt nem egykönnyen hagyja magát hagyományaiból kiemelni, s így remélhetjük, hogy egyszer a szakemberek itthon is meglelik azt az irányt, amely felé a magyar gazdálkodásnak haladnia kell s igazi népi-nemzeti tudásunkat jogaiba iktatják.

A magyar gazdálkodás az Alföldön teljesen nomád hagyományokon épül fel. Mondhatnánk, hogy az ázsiai nomádélet a magyar alföldi mezőgazdálkodásban éri el a csúcspontját. Paradoxonnak látszik ugyan, hogy a nomádkodás földművelésben teljesedik, de mindkét gazdálkodási ág alapja az állattenyésztés. Alföldi parasztvárosaink — amint ezt már 30 évvel ezelőtt bebizonyítottam és azóta sem vonta kétségbe senki — nem egyebek, mint faluvá-várossá ülepedett állat-teleltető szállások.

A magyar, mint elsősorban állattenyésztő nép, *ősi soron* nem lakik együtt nagyszámú jószágállományával, hanem azokat házain kívül, a falu vagy város szélén levő gazdasági udvaraiban, kertjeiben tartja. (A kert a régi magyar nyelvben csak kerítést jelentett.) Itt élt a férfinép az ólakban, a jószággal együtt; a fehérnép, a gyermekek, öregek pedig bent a faluban vagy városi házaikban.

Erdélyi Magyar Adatbank

Állatteleltető téli szállások a rideg jószágok számára a határban is voltak már a törökvilág előtt is. A mezőgazdasági szállás vagy tanya azonban az állatteleltetés kapcsán a törökvilág után alakult ki, már akkor, amikor a szántóföldközösség és egyéb hagyományos gazdasági kötöttség (nyomásos rendszer, vetés-kényszer) megszünt, s a szétszórt szántóföldeket tagosították. Az elosztott legelőkről s a városbeli kertekből a jószágteleltetés a tanyára került. Voltaképpen a tanya nem egyéb, mint a városból a határba, a szántóföldre kitelepített ólaskert. A mezőgazdálkodás magyar rendszere az Alföldön olyan erős, hogy a tanyarendszer mindenütt azonnal kialakul, ahol a tagosítást végrehajtják.

A közigazgatás 150 év óta üldözi a tanyát, még sem bírt vele. A Bach-korszak erőszakkal akarta faluvá összehúzni. Nem sikerült. A hagyományos magyar gazdálkodási rendszerrel szorosan összefüggő tanyarendszert megváltoztatni nem lehet. Akár tótot, akár svábot telepítettek az Alföldre, annak csak magyarul lehetett s lehet gazdálkodnia s kénytelen a tanyarendszert átvenni.

A magyar tanya nem azonos a nyugateurópai irtványeredetű, szétszórt településekkel, azok ugyanis önálló telepek, a magyar tanya azonban mindig egy népes, nagyhatárú, földmíves város vagy falu függeléke. A városhoz képest nyári vagy téli szállása a gazdának. Ősi, nomádrendszerű költözködő életmódunk ilyenformában maradt meg napjainkig. Ilyen kétlaki településformával — mely sajátos ősi magyar gazdálkodási rendszerünkből folyik — Európában sehol sem találkozunk.

A tanyarendszert s annak a gazdálkodásmóddal, várossal való összefüggéseit még a hatóság sem igen érti meg, csak közigazgatási hátrányait látja. Pedig, ha útak épülnének a tanyák között, Európa legtökéletesebb mezőgazdasági és állattartási rendszere volna, mert magában egyesíti a magányos telep és a város minden előnyét. A gazda dologidőben a szántóföldjén lakhatik, a család minden munkaereje a gazdálkodás szolgálatában állhat, a városból való ki-bejárással nem kell időt vesztegetnie, télen pedig pihenhet és művelődésének élhet a városban.

Ezt a tanyarendszert a tudatlannak tartott magyar paraszt hagyományos alapon, teljesen egyedül fejlesztette ki, a mi viszonyaink között jobbat semmiféle gazdasági szakember nem tud nekik ajánlani. Ezért tudomásul kell vennünk és a hagyományos alapokon most már tudatosan tovább kell fejlesztenünk.

VANNAK A MAGYAR paraszti gazdálkodásnak fiatalabb hagyományai, melyek parasztságunk életrevalóságáról tesznek tanubizonyságot.

Adataink vannak rá, hogy a parasztság az Alföldön a nagymérvű ármentesítést kezdetben ellenezte, mert hagyományos és gazdaságos, extenzív, nomádrendszerű állattenyésztését féltette. Valóban az ármentesítés teljesen átváltoztatta azt az évezredes vízközi életmódot, melybe a magyar paraszt ősi tájfajta állataival belenőtt.

Erdélyi Magyar Adatbank

A kiszáradt Alföldön a víziélet ezer vagy többezer éves hagyományai megszűntek s az új élettérszínen a magyar paraszt száz év alatt új honfoglalást végzett, s úrrá lett a kiszáradt tájakon.

Mintegy tíz évvel ezelőtt egy taskendi özbeg fiatalember keresett fel. Elmondta, hogy a berlini Mezőgazdasági Akadémiát végezte s búcsúzáskor egyik professzora arra figyelmeztette, hogy bár elsőrendű a maga nemében az a tudás, amelyet a német főiskolákon szerzett, de ennek Taskendben — ahol szárazföldi éghajlat van — nem sok hasznát veszi. Van azonban Európában egy ország, ahol a száraz gazdálkodás igen fejlett. Ez Magyarország. Ide jöjjön el s itt tanuljon még egy évig. Ezzel a közvetítéssel a német tudását is érvényesítheti otthon.

Elküldtem a Közgazdaságtudományi Egyetemre, majd a debreceni Gazdasági Akadémiára, ahol azonban a magyar száraz gazdálkodásról — amit a német professzor kellőleg értékelt — nem tudtak semmit mondani. Elvittem aztán a szoboszlai szikes legelőkre és a nagykúnsági tanyákra, ahol a pásztorok és parasztok elmagyarázták neki a magyar száraz gazdálkodást. Egy évet töltött Magyarországon és doktori szigorlatot tett Debrecenben a — földrajzból, mely tudományág a magyar szárazgazdálkodás kérdésében neki a parasztokon kívül a legtöbb feleletet adott.

Ma már a magyar mezőgazdaság hivatalos szakszervei belátták, hogy a lecsapolással, melyet a nép nem óhajtott, túllőttek a célon. A nagy költséggel végrehajtott lecsapolást, mely az Alföldet szinte katasztrófálisan kiszárította, öntöző berendezéssel kell helyrehozni s a régi nedves gazdálkodást újra életre kell hívni. Sajnos, a lecsapolás óta három nemzedék hunyt el. A víziélet hagyományaiból a mai nemzedék már jóformán semmit sem őriz. Nincs más hátra, mint idegen könyvekből átvenni a víziélethez való szaktudást vagy pedig rábízni a magyar népre, hogy találékonyságával, szívósságával újra fedezze fel azt, amit már régen tudott. Ez utóbbiban jobban bízom. Azonban, ha a népi gazdálkodás hagyományait, rendszerét jól ismertük volna, a lecsapolás és öntözés óriási költségeit nagyrészt megtakaríthattuk volna.

A MAGYAR NÉP nemcsak hagyományaiból él, hanem gazdasági kultúrát teremtő képessége is van. Ezt a száraz gazdálkodáson kívül is számos példával igazolhatom. A Duna-Tisza közén a futó homokon a magyar paraszt csinált magas fejlettségű gyümölcs- és szőllő-kultúrát. A kezdeményezés, sőt a kivitel sem a földmívelési minisztériumtól vagy gazdasagi iskoláktól ered. Egyszerű gazdaemberek ösztönös tudása teremtett ezen a vad homokon magasszínvonalú kerti kultúrát. A makói hagyma, a szegedi, kalocsai paprika, a nagykőrösi ugorka, zöldség, a csányi dinnye, a rétközi káposzta, a nyírségi burgonya, a mogyoródi-fóti-veresegyházi paradicsom, stb. eredményes mívelése mind a népi kezdeményezés és tapasztalat szemmel látható jegye. Ezt a nagy nemzeti tudás-értéket azonban annyira sem becsültük, hogy helyi monográfiákban feldolgoztuk s nemzeti közkinccsé tettük volna. E helyett nagyrészt idegen könyvekből ollózott tudománnyal és a népi élettől és valóságtól távollevő kísérlete-

Erdélyi Magyar Adatbank

zések alapján adunk ki szakkönyveket, melyek a nép körében nem annyira a tudást terjesztik, mint inkább a nyomtatott betű hitelét rontják.

A magyar nemzet kétharmada földműves paraszt, tehát a mezőzazdasági középiskolákat szaporítanunk kell — még pedig a gimnágiumok és polgári iskolák alakításával, — hogy művelt magyar földműves osztályt neveljünk, amely megél a maga földjén, s nem szorul eltartóra. A művelt magyar földműves legyen a történelmi középosztály erőtartaléka, hogy ne kellessen gyökértelen, kellőleg nem asszimilált vagy asszimilálhatatlan idegenekből kiegészítenie magát, akkor, amikor a magyar parasztság tehetségei önhibájukon kívül nem tudnak felszínre törni. A mezőgazdasági közepiskola különösen alkalmas a néphagyományoknak a középosztályban való meggyökereztetésére és egy földhöz kötött magyar középosztály kialakítására. Ha a kis üzemi gazdálkodásra tanítjuk az iskola növendékeit, akkor túltermetés nem állhat be a növendékek tekintetében. A magyar nemzeti nevelésben a magyar néphagyománynak méltó szerepet kell szánnunk.

II.

TÁRGYI NÉPRAJZI NÉPHAGYOMÁNYUNK gyűjtése elég szépen halad. Annál szomorubb helyzetben van a szellemi néprajzi gyűjtés, mely voltaképpen hamarabb kezdődött, mint a tárgyi gyűjtés.

Mivel a néprajznak a háború utáni évekig nem volt tanszéke, nem igen volt rendszeresen képzett etnográfus sem. A tárgyi etnográfusok rajz-, és földrajztanárokból, a folklore-gyűjtők irodalomtanárokból képződtek. Ennélfogva a tárgyi etnográfus az ornamentika, népművészet, — a folklorista a népköltészet felé tájékozódott. A néprajz nagy területe e két irány között parlagon maradt. A múzeumok ma sem tartják feladatuknak a szellemi néprajzi gyűjtést, így a szellemi néphagyomány ügye gazdátlanul maradt. Eltekintve Bartók és Kodály ma is tartó népzenei gyűjtésétől, népünk szellemi hagyatékát csak egy-két magányos szakember gyűjti, közgyüjtemény alig törődik vele.

E hiányt már évtizedekkel előbb megkísérelték pótolni, de a világháború miatt a „Folklore Fellows" gyűjtése abbamaradt.

Azt hiszem, hogy a Magyar Néprajzi Múzeumban s a budapesti Egyetemi Néprajzi Intézetben levő kéziratos folklore-gyűjtes együttvéve sem tesz ki többet ezer lapnál. Ezekkel szemben az észtek folklore-gyűjtése a félmillió lapot meghaladja, a finneké meg kétmillió oldalnál is több. A román akadémia is számos folklore-gyűjtést adott ki.

E téren tehát nagyon nagy mulasztást követtünk el, amelyet ha hamarosan nem pótolunk, sohasem lesz módunk pótolni. A háború utáni nemzedék ugyanis a magasabbrendűnek minősített újság-kultúra tiszteletében nőtt fel, atyáinak szellemi hagyatékát nem veszi át s az öregek elhunytával vége szakad a magyar nép ősi szellemi hagyományainak vagy legalább is csak töredékei maradnak fenn s ennek

Erdélyi Magyar Adatbank

a jövő tudománya és a népi- nemzeti műveltség építése már nem sok hasznát veszi.

Ezért a szellemi néprajzi gyűjtés megindítását a legsürgősebb nemzeti feladatok egyikének tartom.

A gyűjtésre elsősorban a képzett etnográfusokat használnám fel. Másodsorban számítok a tanító- és tanítónő-, valamint az óvónőképzők, a lelkészképzők növendékeire is, ha ezek előzőleg rendszeres néprajzi oktatásban részesülnek tanintézeteinkben. Tisztában vagyok vele, hogy e dilletáns gyűjtők ingyen munkája nem ér fel 15-20 szakképzett gyűjtő munkájával, de minden eszközt megragadunk. Jó volna, ha állástalan tanítókat, tanítónőket, tanárokat, sőt szellemi ínségmunkásokat, középiskolai tanulókat is a gyűjtésbe lehetne állítani.

A MAGYAR „SKANZEN"

NEPRAJZI MÚZEUMAINK néphagyománygyűjtése felette egyoldalú. Csak kiállításra alkalmas, főként népművészeti értékű tárgyakat gyűjtenek. Inkább esztétikai, nem pedig művelődéstörténeti, oktató célokat szolgálnak. A primitív kultúra egyszerű tárgyait nem igen gyűjtik. Azokra a tárgyakra sem terjed ki gyűjtő tevékenységük, melyek nagyságuknál fogva nem helyezhetők el a múzeum termeiben, ilyenek pl. a szekerek, bálványos borsajtók, székelykapuk, hajók, különféle malmok, fatorony, stb.

Ezeket a nagyméretű tárgyakat ugyan fényképekben is be lehet gyűjteni, de a fénykép csak a tárgy felületéről ad némi képet, a belső szerkezet örökre elvész. Így a fénykép a tárgyat semmiképpen sem pótolja.

A nagy tárgyak bemutatására a *szabadtéri múzeumok* a legalkalmasabbak, hol a tárgyak valami tágasabb területen, a szabadban, eredeti céljuknak megfelelően vannak felállítva. Az első stockholmi ilyen múzeumról „Skanzen"-nek nevezzük a hasonló szabadtéri múzeumokat. Ma már nemcsak Stockholmban, hanem Finn-, Eszt-, Lettországban is épültek hasonló múzeumok, sőt a románok Kolozsvárott és Bukarestben szintén létesítettek ilyenféle múzeumot.

Hangsúlyozom azonban, hogy a szabadtéri múzeum első és utolsó sorban is múzeum, melynek létrehozása, berendezése és kezelése múzeumi szakemberek feladata. E mellett másodsorban idegenforgalmi látványosság is lehet. Az anyag kiválogatása tehát egyedül néprajzi szakemberek feladata, úgyszintén a lebontás és felállítás néprajzi ellenőrzése is. A munkát azokkal a falusi emberekkel kell végeztetni, akik járatosak benne. Az építészmérnök legfeljebb technikai kérdésekben adhat tanácsokat. Azért tartom szükségesnek ezt hangsúlyozni, mert építészek néprajzi szakemberek kikapcsolásával építettek már eddig is vidéken idegenforgalmi népházakat, ezekben azonban a Skanzen gondolatának csak a fonákját ismerhetjük fel. Az ellen meg már eleve tiltakozunk, hogy „felfokozott" parasztházakat építsenek, amelyeket „nem kell szégyelnünk" az idegenek előtt.

Erdélyi Magyar Adatbank

Az idegent nem lehet becsapni, mert ha vidékre megy, úgyis látni fogja szegénységünket és elmaradottságunkat. Meg kell említenem, hogy ilyen célzatosságot a románok sem visznek be az ő Skanzenjükbe, mert ott is, mint más országban, múzeumi szakemberek kezében van a dolog.

A NÉPRAJZI MŰEMLÉKEK

MÁSIK, NEM KEVESBBÉ FONTOS és a Skanzennel szorosan összefüggő feladat a *néprajzi műemlékek törzskönyvezése.* Ma még azt sem tudjuk, hogy miféle népi műemlékeink vannak.

Szükségesnek látnám a vidéki múzeumok bevonásával az országrész összes néprajzi műemlékét összeíratni és törzskönyvezni. Ez nem jelentené azt, hogy a múzeumok kötelesek volnának fenntartani azokat, csak arra ügyelnének, hogy engedélyük nélkül le ne bontsák. Ha a lebontást a tulajdonosok bejelentenék, akkor vagy megvenné az illető szabadtéri múzeum, vagy lefényképezés után kiadná a lebontási engedélyt. Ha a vidéki múzeumok mellett már létesültek szabadtéri múzeumok, akkor ott is el lehetne helyezni a kérdéses tárgyat. Általában ócska anyagárban meg lehet ezeket a régi épületeket kapni. Karcagon pl. ezelőtt 3 évvel egy szép és jókarban levő szélmalmot bontatott le egy ügyvéd, melyért 1200 pengő vételárat fizetett; most a még meglévőket is le akarja bontani, mert a bontás jó üzletnek bizonyult. Felesleges hangsúlyoznom, hogy milyen nagy érték az Alföldön egy ilyen népi műemlék, ahol a török világ a földszínéről minden építészeti emléket eltörölt. A szélmalom, melyet legjobb költőink sokszor megénekeltek, a legnagyobb mértékben hozzátartozik az Alföld tájképi szépségéhez. Ha a vadmadaraknak a Kisbalatonon és egyebütt „rezerváció"-kat készítünk (amit én is helyeslek), akkor a népi emlékeknek is rezervációkat kell készítenünk, mert a vadmadár, a vízi növényzet és más természeti szépség vagy ritkaság nem állhat közelebb hozzánk, mint a magyar nép pusztulásnak indult tudományos és művészi értékű hagyománya.

A „GYÖNGYÖS BOKRÉTA"

ITT KELL MEGEMLÉKEZNEM a szellemi Skanzenről, a *Gyöngyös Bokrétá*ról, melynek megvalósítását nyolc évvel ezelőtt én javasoltam Paulini Bélának, aki abban az időben azzal kísérletezett, hogy csákvári parasztokat tanított be népszínmű-játszásra, hogy pesti színpadon is felléphessenek. Én javasoltam, hogy a néppel elsősorban saját hagyományait kell előadatni. A Néprajzi Múzeum tisztviselői adták Paulini kezébe az első programot s vidéki munkatársaik, ismerőseik nevét, akiknek segítségével ezt a célt megvalósíthatta. Igy minden jogunk megvan reá, hogy kritikát gyakoroljunk felette.

Erdélyi Magyar Adatbank

Megjegyezzük, hogy Stockholmban is bemutatnak néphagyományokat a Skanzen keretében. Ausztriában is vannak népi játékok, előadások, azonban mindenütt a néprajzi szakemberek ellenőrzése alatt. A magyar „Bokréta Szövetség" ellenben az etnográfusok részvétele nélkül alakult meg és csak utólag lépett együttműködésre a Magyar Néprajzi Társasággal, hogy ezáltal megszerezze a *hátvéd*et. A Néprajzi Társaság kiküldött tagjai vállalkoztak is az együttműködésre abban a hitben, hogy ezzel többet használnak a szép ügynek, mint a folytonos bírálgatással. Sajnos, minden felszólalásunk hiába hangzott el. Nem voltunk ott az egyes „bokréták" megszületésénél, a faluban a néprajzilag képzetlen tanító saját képzelőtehetsége szerint egészítette ki vagy tette „látványossá" a romjaiban levő hagyományt. Paulini Béla természetesen nem a néprajzi szakember, hanem a művész szemével nézte a mutatványt, s ha az a színpadi célnak egyébként művészi szempontból megfelelt, műsorába beiktatta. Mi az ellenőrzést csak a szentistvánnapi ünnepségek bemutató próbáin gyakorolhattuk, amikor már lényeges változtatást az egyes számokon nem lehetett eszközölni, mert aznap este már a nagyközönség előtt is játszották. Ilyenkor Paulini Bélától ígéretet kaptunk, hogy a jövő évben a hibát kiigazítják. Persze: a következő évben sem történt semmi.

Hangsúlyozzuk, hogy az egyes számok felkutatásába, tökéletesítésébe anyagiak hiányában egészen a mult évig nem folytunk be, így azok hibáit csak annyira láttuk meg, amennyire a helyszínen való megismerése nélkül a színpadon meg lehet látni.

A mult évben a Gyöngyös Bokréta újabb számainak hitelesítésére az olyan helyre, ahol valami igérkezett, a Néprajzi Társaság szakembereket küldött ki, akik szakszerűen felvették a bemutatásra érdemes hagyományt, megjelölvén azt is, hogy a hiányosokat hogy lehet a tudomány sérelme nélkül kiegészíteni.

Az igazság azonban nem felelt meg a célnak, s a Bokréta további számaiban ismét a képzelőerő lett az irányító. Mivel Paulini nem hajlandó komolyan figyelembe venni a szakemberek közreműködését, ellenben mindig reánk hivatkozik, ha támadásban van része, a szakemberek kénytelenek a tudomány érdeke védelmében a jövőben a bírálat terére lépni. Vagy a tudomány érdekében megvalósul a Gyöngyös Bokréta szakszerű ellenőrzése, hogy hagyományköltés vagy hamisítás ne történjék. E végből szakembereket kell kiküldeni valamennyi eddigi Bokréta falujába, hogy azok a bemutatott hagyomány hitelességét megállapítsák s ami egyéni alkotás vagy változtatás, azt töröljék. Ezt annyival is inkább meg kell tennünk, mert az idő a költött hagyományokat hitelessé avatja s egy emberöltő mulva az ifjabb nemzedék a költött hagyományokban tiszteletreméltó atyai örökséget lát, s a jövő néprajzos nemzedék a költött hagyományokat mint ősi örökséget fogja összegyűjteni, majd pedig tudományos elméleteknek lesz alapja a költött hagyomány.

Erdélyi Magyar Adatbank

III.

Nincs az életnek egyetlen olyan vonatkozása sem, amelyben a hagyomány törvénye, a szokás el ne tudná igazítani a falusi embert. Az iskola nyujtotta műveltség a nép körében ehhez képest nagyon szűkkörű s nem pótolhatja a hagyományt, de nem is célja, hogy teljesen pótolja.

A néphagyomány, a népi tudás a magyar nemzeti műveltség alkotó része. A középosztálynak annyira magáévá kell ezt tennie, mint amennyire sajátja a magyar nyelv. Nem elégedhetünk meg azzal tehát, hogy népi motivumokat vegyünk át az iskola nyujtotta kultúrába, hanem a nemzeti műveltség alapjává kell tennünk a népi műveltséget. Ezen kell tehát nyugodnia a középosztály nemzeti műveltségének is, melybe már beolvaszthatjuk az európai kultúrát.

OKTATÁSÜGYÜNK ÉS A NÉPHAGYOMÁNY

A KÖZÉPOSZTÁLY iskolája a középiskola, mely alapot ad az európai műveltségi szint elérésére. Ez az iskolatípus azonban idáig csak a középosztály hagyományait vette tekintetbe, de a jövőben elgondolásunk szerint a középiskola alapjául is a néphagyományt kell tenünk. Ha ezt megvalósítjuk, áthidaltuk azt a roppant szakadékot, amely a nép és a középosztály között fennáll, s megszüntetjük a nemzet felső és alsó társadalmi rétegre oszló kétszintüségét, mely az ugor-bolgár-török együttélés óta a jobbágyság—nemesség társadalmi rétegein keresztül 1848-ig hivatalosan, paraszt és úr néven pedig napjainkig fennáll.

A középiskolába azonban nem önálló tantárgyként óhajtjuk bevinni a népismeretet, hanem valamennyi tantárgy alapjává kívánjuk tenni. Igy a vallási órák a néplélektant, a néphitet, a magyar órák a népnyelvet, népköltészetet, a történelmi órák a néphagyományt s a népi művelődést, a földrajz-természetrajzi órák a tárgyi néprajzot, a népi természetismeretet a rajzórák a díszítő művészetet, az ének- és zeneórák a népzenét, a tornaórák a népi játékokat, táncot, stb. népszerűsítik. Minden középiskolai tantárgynak a népi-nemzeti alapból kell kiindulnia és az egész tanmeneten ennek az alapelvnek kell végighuzódnia, az első osztálytól egészen az érettségi vizsgáig. Még az európai művelődés csúcspontján sem mondhatunk le arról a kiaknázatlan, nagy nemzeti megújhodást jelentő forrásról, amit a néphagyomány jelent, aminthogy eszünkbe sem jut a magyar nyelvet világnyelvvel felcserélni. Egyébként Európa is azt kérdezi tőlünk, hogy mi az, amivel az európai kultúrát a magunkéból gazdagítottuk és nem azt nézi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai civilizáció nyujthat. *Európa az egyéniséget keresi bennünk és nemzeti elfogultság nélkül mondhatom, hogy az is vagyunk.* Ha nem kötik béklyóba a magyar iskolázást a külföldi tanterv-sablonok, hanem ma-

Erdélyi Magyar Adatbank

gyar szemmel, szívvel, érzékkel és bátorsággal nyulunk középiskoláink reformjához, akkor a népi-nemzeti irányt kell megjelölnünk, mint a jövő magyar középiskola fejlődési útját. Ezzel érjük el az egységes nemzeti művelődést, mely urat-parasztot egyformán összeköt.

A TANITÓKÉPZÉS

A NEPHAGYOMANYOK értékelésére és megbecsülésére elsősorban a néptanítókat kell ránevelnünk, még pedig mindjárt a tanítóképzőben. Tanítónövendékeink nagyrésze már a szülői házból népi hagyományokat hoz magával, de mert azt látja, hogy ennek a tanítóképző nevelési programjában nincs semmi szerepe, maga sem becsüli semmire. Mikor pedig az életbe kikerül, egy felsőbbrendűnek minősített műveltségeszmény nevében, maga is pusztítójává válik a neofiták elszántságával minden népi hagyománynak, a „parasztosság"-nak, s maga is igyekszik felismerhetetlenül elvegyülni a középosztályban.

Ma már a környezetismeret neveléstani követelmény. Ez azonban nem merülhet ki a „szülőföld földrajza" fontosságának hangsúlyozásával. A tanítónak ismernie kell azt a népi közösséget, amely a tanítványt formálta s amelynek ismét részesévé lesz a tanítvány, ha az iskolából kikerül.

A tanítót arra kell nevelni, hogy a népi hagyományt legalább is annyira becsülje, mint az iskola-könyv-kultúrát. Legyen tisztában azzal, hogy az iskolai nevelés csak átmeneti jellegű, maradandónak csak a hagyományos népi tudást tekinthetjük. Az iskola nyujtotta tudás évek mulva a legjobb esetben is az írni-olvasni tudásra, a négy számtani alapműveletre, s a hittan legelemibb ismeretére zsugorodik össze. Minél jobban be tudja kapcsolni az iskolai műveltséget a nép hagyományos műveltségébe, annál maradandóbb lesz az iskolai műveltség a nép körében.

A néprajzot a tanítóképzőben nem mint külön tantárgyat kell tanítani, hanem úgy, hogy az összes tantárgyakban a népi szemlélet uralkodjék. A helyi hagyomány legyen az az alap, amelyre az elemi oktatás ráépül.

A PAPKÉPZÉS ÉS A NÉPISMERET

A LELKÉSZEK, akiknek legnagyobb része a nép között éli le az életét, szintén nem tanulnak népismeretet. Pedig a néplélektani ismeretek nagy jelentőségét ma már alig kell hangsúlyozni. Ahhoz, hogy a pap lelki közösségben éljen a néppel, ismernie kell a nép egész lelki világát. Ezt pedig könyvekből nem tanulhatja meg. Magának kell a nép lelkét megismernie a velük való együttélés közben. A népismeret arra tanítja meg, hogyan kell a nép között forognia, s

Erdélyi Magyar Adatbank

rádöbbenti azokra a szempontokra, melyek szerint a népet megismerheti. A nép társadalmi bajait sokkal tisztábban látnák, ha társadalomrajzot is tanulnának. A nép szellemi hagyománya iránti fogékonyságot is be kellene oltani a fiatal lelkészbe. A lelki és szellemi kapcsolat kialakítása a nép és a lelkész között a legfontosabb feladatok egyike, ebben a néplélektan, társadalomrajz és néprajz nagy segítségére lenne a lelkésznek.

A lelkészképző intézeteknél is — felekezetre való különbség nélkül — kívánatos a néprajz, a néplélektan, a társadalomrajz bevezetése és tanítása.

Meg kell itt jegyeznem, hogy a külföldön több helyen (pl. Finn-, Észtországban) a lelkészek, tanitók kiváló néprajzi képesitésben részesülnek, s a néphagyomány-gyűjtés nagyrészt az ő vállaikon nyugszik. Nálunk is a mult század második felében oly kiváló egyházi férfiak voltak a nép szellemi hagyományainak kutatói, gyüjtői, mint Ipolyi Arnold, Kandra Kabos, Kriza János, Kálmány Lajos, stb. Sajnos, ez a nemzeti irányú és célú gyüjtőtevékenység napjainkban a lelkészek körében teljesen ellankadt.

*

NAPJAINK világtörténelmi eseményei arra intenek bennünket, hogy nemzeti erőnket, egységünket fokozzuk. A mai magyar középosztály már nem azonos a történelmi középosztállyal. Sok olyan idegen elem szívódott fel bele, mely nem asszimilálódott teljesen vagy asszimilálódásra nem is képes. Sőt bizonyos disszimilációval is számolnunk kell. A magyar nyelv megtanulása még nem jelenti az érzésben és gondolkozásban való megmagyarosodást is. A magyar történelem — melynek alakításában a mai magyar középosztály tekintélyes százaléka a multban nem vett részt — ma már nem az a hatóerő, amely megbonthatatlan egységben tudná tartani a magyar társadalmat. *A magyar táársadalom utolsó, de legnagyobb erőtartaléka a magyar nép s a magyar néphagyományok felvételével, sőt az abba való beleélésével a középosztálynak meg kell újulnia, meg kell erősödnie, sőt lelkileg is néppé kell lennie, ha magyar akar maradni.* 1848-ban a nemesi kiváltságokról a nemesség lemondott s a jobbágyságot felszabadította. Most pedig *a lélekben való egyesülést* kell kimondania, ami azáltal érhető el, ha a nemzeti művelődés alapjává a néphagyományt tesszük. Az ifjúság ösztönösen megérezte a magyar nemzetmentés ez egyetlen módját, a nép felé való tájékozódás ma már általános. Középosztályunk is az utóbbi években nagy érdeklődést tanusit a népi műveltség iránt s ez arra a reményre jogosit minket, hogy rövidesen társadalmunk minden rétege belátja szellemi életünk és egész művelődésünk ilyetén megújulásának szükségességét s új művelődésünknek cselekvőleges résztvevője is lesz.

Erdélyi Magyar Adatbank